

METTE NEWTH: Kampen om Arktis, 29.01.20 «Lunsj og lyrikk»

Takk for at jeg får delta i Lunsj og lyrikk. Mitt tema – kampen om Arktis – er dessverre ikke mye poetisk. Men jeg vil starte med de arktiske urfolkernes krav som i sin enkelhet og tyngde har poesiens kraft; **retten til å leve kaldt**. For mange låter nok «**the right to be cold**» som en straff snarere enn en menneskerett. Men i Norge begynner vi å ane at våre vakre, kalde, snørike vintre kan være en saga blott, og tidenes varmeste januar – 2020 – er en kraftig påminnelse om det. For arktiske urfolk står det om liv eller død for tradisjoner, kultur, miljø og livsvilkår. Vår egen grunnlov § 112 beskriver godt hva arktiske urfolk kjemper for: «**Enhver har rett til et miljø som sikrer helsen, og til en natur der produksjonsevne og mangfold bevares. Naturens ressurser skal disponeres ut fra en langsiktig og allsidig betraktning som ivaretar denne rett for etterslekten.**»

Mitt bidrag er dedikert til en kvinne – inuitt-kanadiske Sheila Watt-Cloutier – mangeårig leder for Inuit Circumpolar Council, inuittfolkernes største organisasjon. Hun har frontet kampen for internasjonal anerkjennelse av retten til å leve kaldt, og for at det internasjonale samfunnet skal prioritere kampen mot miljøødeleggelser og klimaendringer i Arktis. Hun har fått utallige priser for sitt arbeid, også den norske (eller rettere sagt Jostein Gaarders) Sofiepris. Da hun mottok den i 2005 sa hun bl.a. dette i takketalen, om forsøplingen og forgiftningen av arktiske hav: «**Hva slags verden har vi skapt, når inuittiske kvinner må tenke seg om to ganger før de ammer barna sine?**»

Videre: «**Klimaendringene skjer svært fort i Arktis. Fangstkulturen vår smelter faktisk mens is og snø forsvinner. Hva slags trist ironi er dette?**»

Om de umistelige verdiene som Arktis gir folkene som har levd med den livgivende isen i årtusener, svært lenge før våre oppdagere og erobrere kom: «**Landet lærer oss ikke bare tekniske ferdigheter som å sikte med gevær eller harpun, eller flå en sel. Landet lærer oss også alt vi trenger for å overleve.**»

Og videre: «**Det gir vårt folk selvtillit, styrker vår karakter og dømmekraft, mot og tålmodighet. Det gir oss vågemot under press, og evne til å motstå stress. Landet gir en følelse av fred. Dette er visdom vi forsøker å lære våre barn slik at de kan velge livet framfor selvdestruksjonen.**»

I sin appell til FNs klimatoppmøte 2007 i Montreal sa Sheila Watt-Cloutier: «**I årtusener har vi levd her med dyp respekt for arktisk miljø og økosystem, uten å drive rovdrift på en eneste art. Jeg ser fram til at de rike nasjonene rundt Arktis skal opptre med omsorg og framsyn når de beslutter hvordan det nye havet skal utnyttes. Så lenge isen lå her, brydde ingen andre enn inuittene seg om Arktis. Vi har levd med isen i tusener av år, men nå –**

som is er blitt vann, vil alle ha en del av Arktis. Dere forstår sikkert vår bekymring for hva som vil skje!»

I talen til COP 2007 vektla hun behovet for en **«fredelig, bærekraftig samarbeidene forvaltning for Arktis, en modell for verden, et lysende eksempel på toppen av kloden for hvordan nasjoner kan overvinne sine forskjeller og dele vår jords dyrebare fornybare ressurser.»**

Sheila Watt-Cloutier ble nominert til Nobels fredspris i 2007 ved siden av **Al Gore**. Samme år ble **FNs Erklæring om urfolks rettigheter** vedtatt av FNs generalforsamling med overveldende flertall. Noen få store land undertegnet ikke. Gjett hvilke.

FNs Erklæring om urfolks rettigheter er eksemplarisk i sin anerkjennelse av urfolks rett til å beskytte, bevare tradisjoner og miljø og råde over produksjonskapasitet og ressurser i deres landområder eller territorier (Art. 29). Statene pålegges å opprette og iverksette hjelpeprogrammer for urfolk for slik bevaring og vern av miljøet, og Artikkel 38 slår fast at: **«Statene skal, gjennom konsultasjoner og i samarbeid med vedkommende urfolk, treffe hensiktsmessige tiltak, blant annet ved lovgivning, for å oppfylle denne erklærings formål.»** Dessverre er det å ha rett ikke det samme som å få rett. Rettighetene til verdens urfolk er langt fra sikret ved lovgivning, feks i USA og Brasil ikke undertegnet erklæringen.

Klimaendringene er gått fra vondt til verre de siste åra. Temperaturstigning og ismelting i Arktis har blitt stadig mer omfattende og alvorlige. Arktis, som vi i hvite samfunn har behandlet som gold og nådeløs men et fristende mål for erobring og kontroll, er omsider beseiret. De enorme naturkreftene bukker under for en menneskeskapt global oppvarming som skjer minst dobbelt så fort i Arktis som på resten av kloden – og flere ganger raskere i øyriket Svalbard. Oppvarmingen får katastrofale følger for havis og innlandsbreer, dyr og mennesker som er avhengige av isen, alt liv i havet, økosystemene, havstrømmer, nedbør og jetstrømmer, svart karbon, metanbomber på havbunnen og smeltende, giftig tundra og mye mer som vitenskapen ennå ikke har oversikt over. Mange faktorer er fortsatt ukjente, men *en* konsekvens som rammer hele verden er vel kjent og observeres hver dag – kjedereaksjoner, slik som at dess fortere isbreene smelter, jo raskere smelter breene, og dess raskere stiger havet rundt Tuvalu.

2016 kunne ha blitt et lykkens år for Arktis. I mars 2016 ble president Obama og Canadas statsminister Trudeau nemlig enige om forpliktende samarbeid mellom landene om å finne nye tilnæringsmåter og utveksle erfaringer om de mest effektive metoder for å gjøre arktiske samfunn mer motstandsdyktige. Støtten til arktiske innbyggers velferd skulle opprettholdes og urfolkens rettigheter og territorier skulle respekteres. President Obama hadde allerede bønnhørt Alaskas urfolkssamfunn og opprettet **Northern Bering Sea Climate Resilience Area** som både vernet kultur- og næringsressursene til mer enn 80

klaner, og en av verdens største årstidsbestemte vandringer av marine pattedyr, sjøfugler m.m.

13 mai 2016 undertegnet president Obama en Arktis- avtale med de nordiske statslederne. Avtalens formål var bl.a. å arbeide for høyeste globale standard, beste internasjonale praksis og en føre-var-tilnærming når ny og eksisterende kommersiell virksomhet i Arktis ble vurdert, inkludert olje og gassvirksomhet. I Obamas pressemelding heter det bla «at de seks nasjonene forplikter seg til å arbeide for betingelser for kommersiell virksomhet i Arktis i henhold til høyeste miljøstandarder i verdensklasse og nasjonale og globale klimamål». De betingelser som avtalen med de nordiske landene inneholdt kunne utvilsomt vanskeliggjort videre oljeboring i arktiske hav. Obama hadde allerede kansellert to foreslåtte lisensalg for 2016, og bestemt at framtidige lisensalg, om aktuelt, ville bli vurdert på miljømessig grunnlag.

20 desember 2016 inngikk Obama og Trudeau en ny oppsiktsvekkende avtale, nå om å forby boring etter olje og gass i nye områder i arktiske strøk. Kommersielle offshore-aktiviteter i arktiske strøk kunne bare gjennomføres dersom de er forenlige med strenge sikkerhetskrav og nasjonale og globale miljø- og klimamål. I samråd med lokale myndigheter, urfolk, bedrifter og frivillige organisasjoner formulerte de to statslederne konklusjonene i en pressemelding: **«President Obama og statsminister Trudeau er stolte over å iverksette tiltak som vil sikre en sterk og bærekraftig arktisk økonomi og økologi, skipsfart med lav miljøpåvirkning, forskningsbasert forvaltning av marine ressurser, og uten framtidig risiko for olje og gassproduksjon til havs.»**

Statsledernes beslutningene kunne danne grunnlag for et omfattende samarbeid med andre land, som for eksempel medlemmene i Arktisk råd. Det hvite hus slo fast at avgjørelsen var permanent og begrunnet dette med en lov fra 1953.

Men nyvalgte president Trump var ikke sein om å omgjøre president Obamas beslutninger på de fleste områder – Arktis ikke unntatt. At han på blodig alvor mener å fjerne alle hindringer for fossilindustriens hemningsløse framferd i hele USA, har han med stor iherdighet vist, og gjennomført – helt ned på detaljnivå – slik som å bannlyse begrepet «klimaendringer» i alle offentlige dokumenter. Det minner ganske forstemmende om Orwells 1984. At sårbare Arktis nå er Trumps nye lekeplass, der alle forgjengerens fornuftige klima- og miljøavtaler ble trampet i stykker fikk Arktisk Råd et skremmende eksempel på .

Da Sheila Watt-Cloutier i talen til COP 2007 pekte på behovet for en **fredelig, bærekraftig samarbeidende forvaltning for Arktis, en modell for verden....**, hadde hun nok Arktisk Råd i tankene. Siden 1996 hadde de 8 sirkumpolare statene og de arktiske urfolksorganisasjonene samarbeidet rimelig knirkefritt i Arktisk Råd, det rådet som Obama planla å samarbeide med om sine verneplaner for Arktis. Men på Arktisk Råds ministermøte i Rovaniemi, Finland 2019 skjedde noe uhørt: For første gang i Rådets historie kunne møtet ikke avsluttes med en felles erklæring om status og tiltak i Arktis. Timo Koivurova, direktør for *The Arctic Centre* ved The

University of Lapland, som har fulgt utviklingen av det internasjonale samarbeidet om Arktis fra starten i 1991 og opprettelsen av Arktisk Råd i 1996, skrev etter møtet en usminket artikkel om Trump-administrasjonens opptreden i Finland 2019. Direktøren karakteriserer samarbeidet i Arktisk Råd som mer ambisiøst i seinere år, utviklet som et mellomstatlig forum for juridisk bindende avtaler om redningsoperasjoner, oljeutslipp-beredskap og vitenskapelig samarbeid, samt mye mer. Og klimaendringenes mange konsekvenser i sårbare Arktis har naturligvis fått stadig større plass. Koivurova hevder at medlemslandene synes å bevisst ville beholde Arktis som en region for fred og internasjonalt samarbeid, tross spenninger enkeltvis engasjement i spenninger andre steder.

«**Men nå står vi overfor** den første virkelige testen for Rådet og int. samarbeid», skriver **Timo Koivurova**. «President Trumps administrasjon har allerede utfordret alle hovedpillarene i det arktiske samarbeidet. I 2019 nektet USA å akseptere ministermøtets slutterklæring fra Rovaniemi, USA ville ikke engang se ordet **klimaendringer** i erklæringen, tross at klimaendringene er den største problemet i hele Arktis. På grunn av USAs holdning kunne medlemsstatene i Rådet første gang i sin historie ikke enes om og signere slutterklæring. I løpet av det finske formannskapet 2017-2019, har det også blitt klart at USAs representanter betrakter de multilaterale rammeverk og internasjonale organisasjoner som AR normalt samarbeider med på samme måte som Trump; **ubrukelige – attpåtil skadelige.**»

Koivurova er svært kritisk til utenriksminister Pompeos tale 6 mai, dagen før Ministerrådsmøtet begynte i Rovaniemi. Her kom han med utfall mot Kina og Russland pga deres militære aktivitet (eller potensielle aktivitet) i Arktis. «Pompeo framstilte Arktis som en region av strategiske konfrontasjoner snarere enn fred og samarbeid» skriver han. «Er det nå på tide å innse realitetene? Så lenge Trump er USAs president – og ikke minst om han blir gjenvalgt - må vi erkjenne at Rådets arbeid med klimaendringene står i fare. Vi må også forstå at vi har å gjøre med en regjering som er villig til å bryte ånden av fred og internasjonalt samarbeid i regionen, og bringe inn de generelle spenningene USA har andre steder på planeten.»

Koivurova avslutter med å oppfordre alle som bryr seg om Arktisk Råd og fremtiden for Arktis om å gjøre vårt ytterste for å forsvare verdiene som Rådet representerer. **Rapporten finnes på hjemmesiden til Arktisk Råd. Også Pompeos tale den 6 mai 2019.**

Selv har jeg sjelden blitt så forferdet som da jeg leste talen Pompeo holdt 6 mai, en panegyrisk hyllest av den raske ismeltingen i Arktis og alt det innebærer av grenseløs utnyttelse av mineraler og olje, og like eventyrlig profitt på voldsom mega-tungtrafikk fram og tilbake mellom Vest og Øst (unntatt Kina, understreket herr Pompeo). Trumps forsøk på å kjøpe Grønland har trolig sammenheng med USAs nye Arktis-strategi. Utspillet burde ikke overraske danske myndigheter, som under 2. verdenskrig og i alle år etter har latt USA etablere baser og «annekser» på Grønland, baser som utvilsomt er sentrale i USAs militære

strategi, jmf. B 52-flyet med atombomber som styrtet på isen utenfor USAs Thulebase i 1968, offisielt tillot ikke danske myndigheter atomvåpen på dansk jord.

Blir Svalbard-traktaten Trumps neste arktiske mål? Det er mulig, traktaten, som fra februar 1920 ga «**Norges fulle og uindskrenkede høihetsret over Svalbardgruppen**» samtidig som traktatpartene har «**lik rett til fiske og fangst**» feirer 100 år om kort tid. Det fins noen uklare punkter i traktaten som kan virke innbydende på noen.

Økende konkurranse om skattene i Arktis blir utvilsomt hardere, og ulykkeligvis farligere og mer uforutsigbar for både isbjørner og oljearbeidere. Arktis forsvar er oss. Det er vi som må si nok er nok med alle fredelige midler. Selv vil jeg ha **et moratorium for Arktis**, omtrent som det forslaget et 20-talls urfolks og miljøorganisasjoner fra hele Arktis sendte Arktisk Råd i 2011; **la olja ligge under Arktis!** Enda bedre – **en Arktisavtale lik Antarktis-traktaten, inngått i 1959** – dvs. da den kalde krigen var på topp. Nå, etter 60 år, er fortsatt klodens eneste kontinent uten nasjonale grenser eller kriger. Antarktis tilhører ikke noen men tilhører oss alle, et naturens laboratorium som lar oss forstå konsekvensene av klimaendringene på vår planet. «**Isen har sin egen varme, sin egen oppgave i vår verden. La oss holde isen så kald som mulig! Vi må beskytte isen – ikke bare for vår egen – men for resten av verdens skyld.**» Sier Sheila Watt-Cloutier. Så sant!

Søksmål er et nødvendig virkemiddel. Ingen organisasjon ønsker en rettsak. Ei heller Greenpeace og NU som med Klimasøksmål Arktis først tok staten til retten for å få 23. konsesjonsrunde i Barentshavet erklært ulovlig i hht 112. Rettsaker er dyre, tidkrevende og ofte mislykket. Men i rettssalen kan man både vinne og tape, som i tilfellet Klimasøksmål Arktis. Selv om både tingrett og lagmannsrett fant at oljeboring i Barentshavet ikke er i strid med Grl 112, var Tingretten enig i at **miljøparagrafen 112 er en rettighet, og Lagmannsretten ga oss rett i at alle utslipp må ses i sammenheng, altså har Norge også ansvar for utslippene fra olja vi selger.** Det er dypt beklagelig at oljeleting ufortrødent kan fortsette, men døra står nå på gløtt inn til Grl 112 på et par viktige punkter for den videre kampen for oljefritt Arktis.

Steinar W Christensen, leder i BKA sier: «– **Retten har ikke gått inn på Urgenda-dommen til Høyesterett i Nederland og de viktige prinsipper den bygger sin dom på i forhold til Den europeiske menneskerettighetskonvensjon. Om dommen ankes vil dette bedre kunne prøves av norsk Høyesterett. Vi er klar på å kjempe videre i denne saken, av hensyn til våre barn, barnebarn og fremtidige generasjoner.**» Og dette er svært mange av de unge klimastreikende svært takknemlige for.

Søksmål er ett av de redskapene sivilsamfunnet må ty til når politisk makt blir for stivbeint, kortsynt eller for hensynsløs. For tiden pågår det mellom 1000 og 1400 klima/miljørelaterte rettsaker i verden. Fra Pakistan til Europa til Canada og USA, saksøkere er alt fra pakistanske

bønder til sveitsiske bestemødre, til 21 amerikanske ungdommer som har kjempet mot USAs regjering siden 2015 i retten.

Rett før jul 2019 fikk det nederlandske folk en stor gave fra nederlandsk høyesterett som bestemte at Nederland må kutte klimagassutslippene sine med minst **25 % i løpet av kun 12 måneder**. Dommen er en stor oppmuntring for det store antallet rettsaker verden over – og ikke minst i USA, der oljeindustriens mektigste, som Exxon, nå saksøkes av storbyer som New York og mange flere for billionssummer for å forbygge virkningene av klimaendringene som allerede er her og verre som kommer.

«Bølgen av søksmål kan få omfattende følger dersom man lykkes i å holde oljeselskapene ansvarlige for skadene som selskapene forutså for årtider siden», sier Harold Koh, professor i internasjonal lov ved Yale Law School, tidl. juridisk seniorrådgiver for tidl. utenriksminister Hillary Clinton. «Industrien har tjent på produksjonen av fossilt brensel, men behøvde ikke å betale for skadevirkningene», sier Koh. «Industrien hadde vitenskapen for 30 år siden, og visste hva som ville skje, men de lot være å varsle slik at forebyggende tiltak kunne bli iverksatt. Det er skattebetalerne som har betalt prisen for det de skulle ha blitt varslet om for 30 år siden», la Koh til. «Selskapene blir nå stilt til ansvar for handlingene og for skadevirkningene av deres handlinger.»

Kanskje vi i Norge bør spørre: **Hva koster egentlig oljeindustriens fortsatte tut og kjørt oss skattebetalere? I likhet med USAs Big Oil har nok også norske selskaper visst det Exxon visste og holdt munn om, utslippene og klimaendringene. Hva koster egentlig årlige jordras og flom og skogbranner og tørkesommer og andre erkjente klimaskader? Og hvem burde egentlig betale?**

Til slutt vil jeg hylle en annen utrettelig kvinne, generalsekretær **Sharan Burrow** i International Trade Union Confederation, hun som formulerte det enkle og skjellsettende faktum at **«Det er ingen jobber på en død planet»**. Hun som besøker tusenvis av arbeidsplasser og industriarbeidere verden over og snakker varmt om omstilling fra klimaskadelige til grønne jobber. Jeg tror hun og andre framsynte fagorganiserte er uvurderlige i klimakampen.